

Міністерство культури, молоді та спорту України

*Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти*

«СХВАЛЕНО»

Науково-методичною радою
Державного науково-методичного центру
змісту культурно-мистецької освіти
Протокол № 2
від «04» березня 2020 р.

**Типова навчальна програма з навчальної дисципліни
«МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ТРУБА»
елементарного підрівня початкової мистецької освіти**

**Київ
2020**

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба» елементарного підрівня початкової мистецької освіти. Київ, 2020. 23 с.

Укладачі:

Ю. В. Островський – викладач по класу труби Комунального закладу «Рівненська дитяча музична школа №2», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист; викладач Рівненського центру підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників культури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

П. З. Шевченко – викладач по класу труби Комунального позашкільного спеціалізованого мистецького навчального закладу «Дитяча музична школа Горішньоплавнівської міської ради Полтавської області», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Рецензенти:

С. Д. Цюлюпа – Заслужений діяч мистецтв України, завідувач кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, відмінник освіти України, член Гільдії трубачів-професіоналів України, кандидат педагогічних наук, професор;

В. В. Ожеван – викладач Хмельницької дитячої школи мистецтв спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. Мета та завдання нормативного змісту типової навчальної програми з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба»	4
2. Рекомендовані форми організації освітнього процесу та види навчальних занять	6
3. Вимоги до матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу	7
4. Нормативний зміст, обсяг навчальної дисципліни та результати навчання	8
5. Форми та засоби поточного і підсумкового контролю	17
6. Критерії оцінювання рівня досягнення результатів навчання	20
7. Список рекомендованої літератури	22

ВСТУП

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «**Музичний інструмент труба**» (далі – типова навчальна програма) містить загальний нормативний зміст, обсяг та результати навчання учнів початкової мистецької освіти елементарного підрівня музичного мистецького спрямування.

Типова навчальна програма встановлює мету, завдання навчальної дисципліни відповідно до ключових компетентностей, рекомендовані форми організації освітнього процесу, види навчальних занять, методи навчання, форми і засоби поточного та підсумкового контролю, рекомендації щодо його проведення, а також критерії оцінювання рівня досягнень результатів навчання.

Опанування нормативного змісту типової навчальної програми дає можливість здобувачам освіти набути визначених типовою освітньою програмою з музичного мистецтва (інструментальні класи: труба) компетентностей у своєму повсякденному житті, а також продовжити навчання на наступному підрівні початкової мистецької освіти за фахом або спорідненим видом мистецтва.

Типова навчальна програма орієнтована на здобуття початкової музичної освіти елементарного підрівня здобувачами освіти (учнями) у мистецьких школах (музичних школах, музичних відділеннях шкіл мистецтв), а також може бути використана іншими суб'єктами освітньої діяльності, які реалізують програми позашкільної освіти за мистецьким напрямом.

Нормативний зміст типової навчальної програми розрахований на дітей, які розпочинають навчання в 6-7 років (перший клас початкової загальноосвітньої школи), а також може бути реалізований у навчанні осіб старшого віку, які не мають початкових компетентностей, формування яких передбачено цією типовою навчальною програмою. У разі навчання осіб, старших за 6-7 років, кількість років навчання для опанування змісту типової навчальної програми може скорочуватись з урахуванням психофізичного розвитку учня/учениці, його/її можливостей, темпу опанування ним/нею нормативного змісту для досягнення результатів навчання, передбачених для четвертого року здобуття освіти на елементарному підрівні. У цьому випадку знайомство та вивчення теоретичної бази та оволодіння практичними навичками ущільнюється в часі.

Нормативний зміст типової навчальної програми базується на елементах актуальних українських та світових шкіл викладання гри на мідних духових інструментах, доробку видатних українських педагогів-трубачів – *М. Подгорбунського, В. Яблонського, Т. Докшицера, Д. Орвіда, М. Бердиєва, І. Кобиця, В. Посвалюка, О. Вишнепольського, А. Жубра, В. Швеця, Я. Портного, Р. Наконечного, М. Трубая, Л. Могилевського, М. Табакова, Г. Леонова, В. Луба Ф. Пархомова, Ф. Жогова, А. Родмана, Ю. Тарарака, Л. Степановського, М. Кормушина, В. Колесникова, В. Лисенка, П. Іванова*; враховує сучасні потреби особистості у творчому самовираженні, формуванні образного мислення та емоційно-естетичного досвіду, розвитку особистісного мистецького сприйняття дійсності, заохочення до самостійної музичної діяльності.

Типова навчальна програма розрахована на 4 роки: 210 навчальних годин із навантаженням 1 година на тиждень протягом першого та другого років навчання (35 годин на рік), із навантаженням 2 години на тиждень протягом третього та четвертого років навчання (70 годин на рік). Рекомендовано на початковому етапі додатково використовувати 1 годину з варіативної частини для індивідуальних уроків для підсилення результатів з фаху або 1 годину з навчальної дисципліни «Читання нот з листа».

Типова навчальна програма є основою для розроблення викладачем *робочої навчальної програми* з навчальної дисципліни «**Музичний інструмент труба**», в якій конкретизується: тематика, послідовність викладу навчального матеріалу, комплекс художньо-педагогічних методів, підходів та інструментів, заходи поточного контролю та обсяг годин на опанування учнями змісту кожного навчального року відповідно до їх здібностей і можливостей.

1. Мета та завдання нормативного змісту типової навчальної програми з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба»

Мета нормативного змісту типової навчальної програми полягає в залученні учня/учениці до музичної культури, прищепленні інтересу і любові до музики; ранньому виявленні та розвитку творчого потенціалу учнів; формуванні, розвитку та удосконаленні початкових навичок володіння інструментом (труба), визначених типовою освітньою програмою (як музично-виконавська компетентність); розкритті емоційності та музикальності під час відтворення музичних творів із застосуванням необхідних засобів музичної виразності; виробленні мотивації до самостійного навчання шляхом залучення до пошуку, прослуховування, вивчення та виконання творів музичного мистецтва для гри на трубі.

Зміст навчання передбачає:

формування та розвиток виконавського апарату – робота над постановкою корпусу, голови, рук, ніг (її природністю та невимушеністю), планомірний і поступовий розвиток амбушуру; формування самоконтролю над м'язовими відчуттями; розвиток координації рухів;

робота над якісним звуковидобуванням та чистотою інтонації – формування уявлень про якісний звук; робота над чистою інтонацією за допомогою

формування правильних музично-слухових уявлень про висоту звука; постановка виконавського дихання із застосуванням комплексних вправ; робота над звуком і тембром; розуміння залежності якісного звуковидобування від правильної вільної постановки виконавського апарату;

емоційно-образне виконання творів – розвиток художньо-образного мислення за допомогою формування вміння емоційно сприймати й відтворювати на трубі музичні твори;

розвиток навичок читання нот з листа – практичне використання знань, вмінь і навичок з музичної грамоти; формування вміння точно відтворювати нотний текст;

розвиток вміння підбирати на слух – формування здатності виконувати нескладні мелодії;

формування самостійності під час виконання домашніх завдань – розвиток мотивації до занять самотужки та досягнення поставленої мети.

Реалізація змісту навчання, визначеного типовою навчальною програмою, спрямовано на виконання таких **завдань**:

у когнітивній (пізнавальній) сфері – формування нових знань, вмінь і навичок для створення простих музичних образів під час гри на трубі; відтворення та інтерпретація музичних творів різних авторів; створення і самовираження через власні музичні твори;

у ціннісно-мотиваційній сфері – формування музичного смаку, потреби в постійному розширенні культурного світогляду, інтересу до виконавства на трубі та музичного мистецтва загалом; спонукання до виявів патріотичних почуттів; формування потреби до активної участі в освітньому процесі; розвиток комунікативних здібностей; формування вміння якісно та самостійно виконувати домашні завдання й відповідальності за набуті результати;

в емоційній сфері – формування художньо-образного мислення учнів; розвиток емоційного сприйняття творів мистецтва, вміння відтворювати твори з належним ступенем емоційності через засвоєння засобів музичної виразності; розкриття творчого потенціалу учнів;

у психомоторній сфері – формування здатності учнів до концентрації уваги; оволодіння ключовими навичками гри на інструменті з вільною постановкою, якісним звуковидобуванням та чистою інтонацією; формування навичок копіювання виконавських прийомів (повторення за викладачем); прагнення вдосконалювати якість звука шляхом напрацювання автоматичних рухів для поєднання, упорядкування навичок гри на трубі, що сприяють стабільному та впевненому виконанню.

2. Рекомендовані форми організації освітнього процесу та види навчальних занять

Освітній процес у межах типової навчальної програми здійснюється у формі навчальних занять, заходів поточного (концертів, технічних заліків) та підсумкового контролю (академічних концертів, іспитів).

Основною формою занять з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба» є *індивідуальний урок*. У процесі ведення занять практикується індивідуальний підхід до учнів, враховуються вікові, психологічні особливості учнів, індивідуальний темп засвоєння ними навчального матеріалу.

Застосовуються такі види уроків:

поєднання елементів традиційних різновидів уроків – урок засвоєння нових знань, урок засвоєння і застосування умінь, ціннісно-смысловий урок, урок творчості, урок контролю та корекції;

поєднання елементів традиційних та нестандартних різновидів уроків – урок-гра, урок-екскурсія, урок-концерт, урок-вистава, урок-конкурс, урок-квест тощо;

проведення інтегрованих уроків створює поєднання різних видів пізнавальної і творчої діяльності (зокрема, на засадах внутрішньої предметної та міжпредметної інтеграції);

використання навчально-ілюстративного матеріалу, музично-пізнавальних комп'ютерних програм та знань з інших предметів (фах – музична грамота та практичне музикування, фах – бесіди про мистецтво, фах – колективне музикування).

Рекомендації щодо проведення цікавого, пізнавального і творчого уроку:

створення позитивно-емоційної атмосфери протягом заняття;

застосування ігрових, репродуктивних, творчо-пошукових технологій;

застосування інтерактивних технологій навчання;

використання наочності (відеозаписи, ілюстрації, віртуальні програми для створення музики (нотні та аудіоредактори);

чергування різних видів діяльності – інтелектуальної, комунікативної, виконавської, рухової (через пластичне відтворення музики);

поєднання різних видів виконавської діяльності учнів (інструментально-виконавська, вокально-виконавська, пластично-рухова);

врахування індивідуальних психологічних особливостей учня/учениці та його/її темпераменту.

Сучасний урок базується на раціональному застосуванні різних методів і прийомів навчання, що є необхідною умовою реалізації навчальної мети, розвитку творчого потенціалу учнів:

мовний (пояснення, бесіда, розповідь);

наочно-слуховий (показ, спостереження, слуховий аналіз);

практичний (робота учнів за інструментом);

аналітичний (порівняння та узагальнення, розвиток логічного мислення);

емоційний (підбір асоціацій, асоціативних рядів образів, художніх

вражень, ігор);

інтегрований.

Вибір форм і методів навчання викладач визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи.

Викладач має право на академічну свободу (свободу викладання, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі), педагогічну ініціативу та розроблення власного (авторського) методу / прийому / методики з описом педагогічної проблеми та оригінальних шляхів її вирішення.

Типовою навчальною програмою передбачені щорічно до 6 (шести) резервних годин, які використовуються викладачем для реалізації індивідуального підходу та забезпечення кожного/кожної учня/учениці можливістю опанувати нормативний зміст навчальної дисципліни в індивідуальному темпі.

У разі досягнення учнями прогнозованих результатів навчання в межах часу, передбаченого для опанування навчальних модулів, викладач може за рахунок резервних навчальних годин планувати інші форми роботи, зокрема, відвідування культурно-мистецьких заходів, інших мистецьких акцій (концертів, конкурсів, вистав, виставок тощо), пов'язаних зі світом мистецтва.

3. Вимоги до матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу

Клас для занять з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба» має бути відповідно мебльований (письмовий стіл, стільці, шафа, вішак для одягу, дзеркало) та забезпечений необхідним набором **обов'язкових** матеріально-технічних засобів: мідними духовими музичними інструментами (трубами), фортепіано, пюпітром, метрономом, нотною та методичною літературою, наочними посібниками, методичними зразками та іншими ресурсами згідно з Нормативами матеріально-технічного забезпечення мистецьких шкіл, затверджених наказом Міністерства культури України від 19.06.2014 № 475 (зі змінами).

На початковому етапі навчання гри на трубі бажаним є застосування пластикових інструментів (*ptrumpet*), спеціально розроблених для дітей, так званих «кишенькових» труб (*pocket trumpet*) або корнетів, особливо корнетів-сопрано строю мі-бемоль, що значно спростить процес засвоєння правильної виконавської постановки.

Додатково рекомендується використовувати технічне оснащення та інші музичні інструменти: ноутбук/комп'ютер або планшет (смартфон) з колонкою, дитячі шумові та ударні інструменти (для роботи над ритмом із учнями 6-7 років протягом першого року навчання). Цей перелік може бути доповнений залежно від потреб та можливостей мистецької школи.

Слід зазначити, що в час діджиталізації освіти, значна частина вищеперерахованих речей, за умови правильного використання персонального комп'ютера з відповідною периферією (принтер, аудіосистема, вебкамера,

мікрофон, навушники тощо) та відповідним програмним забезпеченням, може бути цілком або частково ним заміщена. Сучасний викладач, за допомогою концертмейстера, або навіть цілого оркестру, в якості акомпаніатора, використовуючи нотний зошит з функцією програвання написаного, дзеркала для контролю за правильною постановкою, сучасну студію аудіо- та відеозапису, а за умови з'єднання з мережею Інтернет – чудового екскурсовода, грандіозної нотної бібліотеки, ілюстратора музичних творів та і ще нескінченного ряду можливостей, здатний перетворити урок на творчу майстерню.

4. Нормативний зміст, обсяг навчальної дисципліни та результати навчання

Перший рік навчання

Навчальні модулі	Зміст навчання	Середня кількість годин (1*та 1**год./тижд.)	Результати навчання
<p>Навчальний модуль 1. Додатний період навчання.</p> <p>Видобування перших звуків без труби із застосуванням методу дзижчання (<i>buzzing</i>).</p> <p>Формування правильної постановки, положення мундштука на губах та раціонального виконавського дихання.</p> <p>Початок застосування нотної грамоти.</p>	<p>Ознайомлення з будовою труби.</p> <p>Конструктивні особливості труби та догляд за інструментом.</p> <p>Робота над правильною постановкою тулуба, рук, ніг, мундштука на губах (бажане застосування мундштучного візуалізатора).</p> <p>Поняття раціонального виконавського дихання, вправи для його розвитку.</p> <p>Виконання вправ, що базуються на цілих тривалостях (нотах та паузах).</p>	<p>8/16 (з них резервна – 1)</p>	<p>Знає будову інструмента та розуміє, як доглядати за трубою.</p> <p>Вміє видобувати звук, використовуючи <i>buzzing</i> - метод дзижчання (з мундштуком та без нього).</p> <p>Розуміє, як правильно тримати інструмент, використовує вільну, природну постановку голови, тулуба, рук та ніг.</p> <p>Відчуває положення мундштука на губах.</p> <p>Вміє вирізняти просте та виконавське дихання.</p> <p>Виконує елементарні вправи, що базуються на цілих тривалостях .</p>
<p>Навчальний модуль 2. Постановка виконавського дихання.</p>	<p>Правильна постановка та коригування виконавського дихання, комплекс вправ для його розвитку.</p>	<p>8/16 (з них резервна – 1)</p>	<p>Знає, чим відрізняється виконавське дихання від звичайного, виконує вправи для його опанування</p> <p>Виконує по нотах простий музичний матеріал.</p>

<p>Продовження застосування нотної грамоти, формування сприйняття нотного тексту.</p>	<p>Формування елементарних навичок читання нотного тексту.</p> <p>Виконання вправ, що базуються на цілих та половинних тривалостях (нотах та паузах).</p> <p>Удосконалення правильної та зручної постановки виконавського апарату.</p> <p>Поняття музичної пам'яті та її розвиток.</p> <p>Формування усвідомлення відповідності між інтенсивністю видиху та силою звука.</p> <p>Комплексна підготовка до концертного виступу.</p> <p>Перший концертний виступ (за участі концертмейстера чи під фонограму).</p>		<p>Розрізняє запис тривалостей нот (ціла, половинна) та відповідні паузи.</p> <p>Фіксує початок і кінець музичного тексту.</p> <p>Розуміє зміст прослуханого, намагається вербально виразити власне емоційне ставлення до прослуханого твору.</p> <p>Розуміє важливість регулярних домашніх занять для опанування виконавським диханням та тренування амбушуру.</p> <p>Виконує на концерті не менше ніж 1 твір напам'ять.</p>
<p>Навчальний модуль 3. Організація первинних аплікатурних навичок. Штрих <i>detache</i>.</p> <p>Продовження роботи над нотним текстом, вивчення четвертних нот та пауз.</p>	<p>Удосконалення правильної постановки виконавського апарату.</p> <p>Поняття якості звука, його залежність від вільного стану виконавського апарату.</p> <p>Правильне положення пальців рук на трубі, раціональне використання основної аплікатури інструмента.</p> <p>Вивчення штриха <i>detache</i>.</p> <p>Поняття чистого інтонування, шляхи його покращення.</p> <p>Концертний виступ.</p>	<p>10/20 (з них резервні – 2)</p>	<p>Вміє чітко та послідовно виконувати визначені викладачем завдання.</p> <p>Демонструє елементарні знання аплікатури під час гри на трубі.</p> <p>Демонструє початкові навички гри на трубі штрихом <i>detache</i>.</p> <p>Вміє концентрувати увагу на виконанні завдань, котрі опрацьовує самостійно.</p> <p>Відтворює на трубі нотний матеріал, викладений цілими, половинними та четвертними тривалостями.</p> <p>Виконує на концерті щонайменше 1 твір напам'ять.</p>
<p>Навчальний модуль 4. Продовження роботи над штрихом</p>	<p>Поняття тональності.</p> <p>Удосконалення правильної постановки виконавського апарату та раціонального дихання.</p>	<p>9/18 (з них резервні – 2)</p>	<p>Розуміє та застосовує на практиці поняття: «такт», «розмір», «темп».</p> <p>Вміє виконувати складні завдання шляхом</p>

<p><i>detache.</i></p> <p>Поняття: «такт», «розмір», «темп».</p> <p>Застосування восьмих нот і пауз.</p>	<p>Виконання вправ для розвитку діапазону.</p> <p>Розвиток навичок читання з листа із застосуванням цілих, половинних, четвертих та восьмих тривалостей.</p> <p>Застосування понять: «такт», «розмір», «темп».</p> <p>Підготовка до контрольного заходу (академічного концерту).</p>	<p>багаторазових повторень.</p> <p>Читає з листа нескладні п'єси, у яких використані цілі, половинні, чверті та восьмі тривалості у діапазоні від «ля» малої октави до ноти «соль» першої октави.</p> <p>На підсумковому контрольному заході (академічному концерті) виконує 2 різнохарактерні п'єси напам'ять.</p>
Всього годин:		35* (з них резервні – 6) 70** (з них резервні – 6)

*Зазначені мінімально необхідні результати навчання, що досягаються за 1 годину на тиждень з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба».

**Для більш ефективного навчання на початковому етапі можливо додатково використовувати з варіативної частини 1 годину на тиждень з навчальної дисципліни «Читання нот з листа», яка рекомендована для індивідуальних уроків (1 година на тиждень з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба» та/або 1 година на тиждень з навчальної дисципліни «Читання нот з листа»). У такому разі результати навчання повинні містити більший об'єм навчального матеріалу.

За підсумками навчального року учні повинні:

знати конструкцію труби та мати навички догляду за інструментом і мундштуком;

відтворювати звук, використовуючи *buzzing* – метод дзижчання (з мундштуком та без нього);

використовувати вільну, природну постановку тулуба, голови, рук та ніг; володіти, відповідним віку та фізичному розвитку, виконавським диханням;

знати та вміти відтворювати на трубі звуки у діапазоні від ноти «ля» малої октави до «соль» першої октави;

знати основні тривалості нот (ціла, половинна, чверть, восьма) та відповідні паузи;

демонструвати елементарні навички гри на трубі штрихом *detache*;

розрізняти швидкі та повільні темпи;

мати уяву про якісний трубний звук;

вміти концентрувати увагу на виконанні завдань;

усвідомлювати важливість постійних домашніх занять;

висловлювати власне емоційне ставлення до прослуханого музичного матеріалу.

Другий рік навчання

Навчальні модулі	Зміст навчання	Середня кількість годин 1*/2**год./тижд.)	Результати навчання
<p>Навчальний модуль 1. Удосконалення виконавського дихання та його розподілу. Удосконалення техніки дзижчання (<i>buzzing</i>). Штрих <i>legato</i>. Організація режиму регулярного виконання домашніх завдань.</p>	<p>Робота над удосконаленням постановки виконавського апарату та дихання. Виконання вправ для розвитку дихання та його ефективного розподілу. Формування музичного смаку та художньо-образного мислення. Виконання простих вправ у трьохдольному розмірі. Виконання вправ методом дзижчання в діапазоні терції. Вивчення штриха <i>legato</i>.</p>	<p>8/16 (з них резервна – 1)</p>	<p>Контролює напругу амбушуру, тримає руки, пальці правої руки у правильному положенні. Володіє виконавським диханням та вміє ефективно його розподіляти. Знає, що таке штрих <i>legato</i>, як він позначається в нотному тексті та як його відтворити на інструменті. Відтворює на інструменті музичний матеріал у трьохдольному розмірі. Розуміє важливість регулярного виконання домашніх завдань.</p>
<p>Навчальний модуль 2. Знаки альтерації, аплікатура альтерованих звуків. Виконання щоденних вправ та вивчення мажорних гам у комфортному діапазоні. Ознайомлення із мінорними гамами.</p>	<p>Удосконалення виконавського дихання. Використання різної сили звуку, ознайомлення з прийомами <i>creshendo</i> та <i>diminuendo</i>. Початок застосування знаків альтерації з вірною аплікатурою. Гра гам мажорних та мінорних у комфортному діапазоні у повільному темпі. Концертний виступ.</p>	<p>8/16 (з них резервна – 1)</p>	<p>Намагається використовувати різну інтенсивність видиху, щоб видобувати звуки різної сили. Знає позначення знаків альтерації та їх аплікатуру. Грає на інструменті гами в комфортному діапазоні та повільному темпі. Виконує на концерті одну п'єсу напам'ять.</p>
<p>Навчальний модуль 3. Продовження вивчення мажорних і мінорних гам у повільному</p>	<p>Виконання мажорних і мінорних гам у повільному темпі та комфортному діапазоні. Удосконалення постановки виконавського апарату,</p>	<p>10/20 (з них резервні – 2)</p>	<p>Вміє виконувати у помірному темпі доступні по діапазону мажорні та мінорні гами. Контролює стан м'язів амбушуру та діафрагми.</p>

темпі та комфортному діапазоні. Контроль та коригування стану амбушуру.	раціонального дихання, розвиток внутрішнього слуху. Виконання комбінованих штрихів. Концертний виступ.		Вміє уважно слухати та чути музику, висловлює власні враження від почутого. Виконує комбіновані штрихи. Виступає на концерті з вивченою п'єсою (п'єсами) напам'ять.
Навчальний модуль 4. Удосконалення штрихів <i>detache</i> та <i>legato</i> . Робота над музичним матеріалом із застосуванням вивчених тривалостей.	Виконання мажорних та мінорних гам у тональностях до двох знаків при ключі, у помірному темпі та у комфортному діапазоні із застосуванням вивчених тривалостей. Робота над удосконаленням штрихів <i>detache</i> та <i>legato</i> . Організація виконання домашнього завдання, раціональне використання часу для досягнення очікуваного результату. Комплексний контрольний захід (академічний концерт).	9/18 (з них резервні – 2)	Виконує гами мажорні та мінорні в тональностях до двох знаків при ключі в помірному темпі та у комфортному діапазоні із застосуванням вивчених тривалостей. Володіє штрихами <i>detache</i> та <i>legato</i> . Вміє раціонально використовувати час для роботи над домашнім завданням. Виконує на комплексному контрольному заході (академічному концерті) 2 різнохарактерні п'єси напам'ять.
Всього годин:		35* (з них резервні – 6) 70** (з них резервні – 6)	

*Зазначені мінімально необхідні результати навчання, що досягаються за 1 годину на тиждень з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба».

**Для більш ефективного навчання на початковому етапі можливо додатково використовувати з варіативної частини 1 годину на тиждень з навчальної дисципліни «Читання нот з листа» для підсилення фаху, яка рекомендована для індивідуальних уроків (1 годину на тиждень з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба» та/або 1 годину на тиждень з навчальної дисципліни «Читання нот з листа»). У такому разі результати навчання повинні містити більший об'єм навчального матеріалу.

За підсумками навчального року учні повинні:

контролювати правильну постановку та роботу амбушуру під час гри на трубі;

володіти виконавським диханням та навичками правильного його розподілу;

виконувати елементарні вправи, використовуючи метод дзиччання, в межах терції.

володіти теоретичними знаннями про знаки альтерації, вміти їх застосовувати;

розрізняти в нотному тексті та використовувати різну динаміку;
 виконувати штрихи *detache*, *legato* та комбіновані штрихи;
 виконувати гами мажорні та мінорні в тональностях до двох знаків при
 ключі в помірному темпі та у комфортному діапазоні;
 володіти навичками читання з листа простих п'єс;
 вміти уважно слухати та вірно відтворювати почуте, висловлювати власні
 враження від прослуханого музичного твору;
 вміти самостійно опрацьовувати музичний матеріал, багаторазово
 відтворюючи його у повільному та помірному темпах.

Третій рік навчання

Навчальні модулі	Зміст навчання	Середня кількість годин	Результати навчання
<p>Навчальний модуль 1. Вивчення мажорних та мінорних гам і арпеджіо, до трьох ключових знаків у помірному темпі та комфортному діапазоні. Штрих <i>marcato</i>. Ознайомлення із шістьнадцятими тривалостями.</p>	<p>Мажорні та мінорні гами та арпеджіо у тональностях до трьох ключових знаків в помірному темпі та комфортному діапазоні. Атака звуку, його згасання та завершення під час виконання штриха <i>marcato</i>. Бесіди про зміст та характер музичного твору, визначення засобів музичної виразності для його розкриття. Ознайомлення із шістьнадцятими тривалостями</p>	<p>16 (з них резервні – 1)</p>	<p>Виконує гами мажорні та мінорні, їх арпеджіо в тональностях до трьох знаків при ключі в помірному темпі та комфортному діапазоні. Знає, що таке штрих <i>marcato</i>. Визначає самостійно характер прослуханого музичного твору та вміє передати власні враження про почуте.</p>
<p>Навчальний модуль 2. Продовження опанування штрихової техніки. Ознайомлення з пунктирним ритмом (восьма з крапкою і шістьнадцята). Формування уявлення про затакт.</p>	<p>Розвиток слухових уявлень про якісний звук. Розвиток самоконтролю над виконавським апаратом. Удосконалення оволодіння штрихами: <i>detache</i>, <i>legato</i>, <i>marcato</i>, комбіновані штрихи. Ознайомлення з пунктирним ритмом (восьма з крапкою і шістьнадцята). Поняття «затакт».</p>	<p>16 (з них резервні – 1)</p>	<p>Вільно виконує штрихи <i>detache</i>, <i>legato</i>, <i>marcato</i>, комбіновані штрихи. Вміє контролювати якість звука під час зміни штрихів. Знає і розуміє використання пунктирного ритму (восьма з крапкою і шістьнадцята), шістьнадцятих тривалостей під час виконання вправ та творів. Знає що таке «затакт».</p>

<p>Штрих <i>staccato</i>. Початок застосування шістнадцятих тривалостей.</p>	<p>Вивчення назв основних італійських музичних термінів. Підготовка до технічного заліку. Ознайомлення із штрихом <i>staccato</i>. Виконання творів із застосуванням шістнадцятих тривалостей. Концертний виступ.</p>		<p>Демонструє знання назв основних італійських музичних термінів. Виконує на технічному заліку гаму та етюд. Виконує п'єси з відповідним ступенем емоційності. Знає, що таке штрих <i>staccato</i>. Систематично виконує домашні завдання. Виконує на концерті одну п'єсу напам'ять.</p>
<p>Навчальний модуль 3 Прийом <i>frulato</i>. Розвиток координації роботи язика та моторики пальців правої руки. Продовження роботи над удосконаленням техніки дзижчання (<i>buzzing</i>).</p>	<p>Ознайомлення з прийомом <i>frulato</i>. Розвиток координації роботи язика та моторики пальців правої руки. Розвиток атаки звука та його ведення під час виконання різних штрихів та їх комбінацій. Продовження роботи над чистою інтонацією. Виконання легких вправ методом дзижчання в діапазоні квати. Концертний виступ.</p>	<p>20 (з них резервні – 2)</p>	<p>Виконує вправи для оволодіння прийомом <i>frulato</i>. Вміє координувати роботу язика та рух пальців. Виконує легкі вправи методом дзижчання у діапазоні квати. Визначає на слух інтонаційно неточні (фальшиві) звуки та розуміє як усунути помилки. Самостійно контролює свій виконавський апарат під час виконання домашніх завдань. Виконує на концерті одну п'єсу напам'ять.</p>
<p>Навчальний модуль 4. Продовження роботи над формуванням якісного виконавського звука. Поняття додаткової аплікатури, її правильне використання.</p>	<p>Продовження роботи над штрихом <i>staccato</i>. Відпрацювання мажорних та мінорних гам комбінованими штрихами. Продовження роботи над прийомом <i>frulato</i>. Використання переваг додаткових аплікатурних комбінацій (за потреби). Практичне виконання вправ та етюдів із</p>	<p>18 (з них резервні – 2)</p>	<p>Виконує штрихи <i>detache</i>, <i>legato</i>, <i>marcato</i>, <i>staccato</i>. Вміє самостійно контролювати якість звука. Вміє використовувати додаткову аплікатуру (за потреби) під час виконання музичного твору. Вміє правильно та послідовно виконувати домашні завдання та обирати конкретні способи подолання труднощів під час їх виконання.</p>

Удосконалення оволодіння штрихом <i>staccato</i> .	застосуванням шістнадцятих тривалостей. Контрольний захід (академічний концерт).		Виконує на контрольному заході (академічному концерті) дві різнохарактерні п'єси напам'ять.
Всього годин:		70	(з них резервні – 6)

За підсумками третього року навчання учні повинні:

- вміти правильно виконувати штрихи, *detache, legato, marcato, staccato*;
- самостійно контролювати якість звуку, застосовуючи прийом *frulato*;
- виконувати мажорні та мінорні гами, арпеджію в тональностях до трьох знаків при ключі в помірному темпі;
- читати з листа прості п'єси;
- застосовувати додаткову аплікатуру (за потреби);
- розуміти значення основних музичних термінів;
- визначати на слух характер музики та висловлювати власні враження від почутого;
- виконувати легкі вправи, використовуючи метод дзиччання, у межах кварта;
- вміти самостійно контролювати стан виконавського апарату, координувати роботу язика, пальців правої руки та дихання;
- знати як оптимально розподілити зусилля під час виконання домашніх завдань.

Четвертий рік навчання

Навчальні модулі	Зміст навчання	Середня кількість годин	Результати навчання
<p>Навчальний модуль 1. Розвиток рухливості пальців та гнучкості амбушуру. Продовження опанування техніки дзиччання.</p>	<p>Вивчення мажорних і мінорних гам та арпеджію в оберненні в тональностях до чотирьох ключових знаків у помірному темпі та комфортному діапазоні. Виконання простих вправ та легких п'єс методом дзиччання у діапазоні квінти (сексти). Продовження роботи над штрихами <i>detache, legato, marcato, staccato</i>. Відпрацювання комбінованих штрихів.</p>	<p>16 (з них резервні – 1)</p>	<p>Виконує гами, арпеджію та його обернення в тональностях до чотирьох знаків при ключі, із застосуванням вивчених штрихів у помірному темпі. Виконує прості вправи та легкі п'єси методом дзиччання у діапазоні квінти (сексти). Використовує засоби музичної виразності у творах різного жанру та характеру. Демонструє технічні можливості труби, виконуючи п'єси рухливого характеру.</p>

<p>Навчальний модуль 2. Продовження роботи над розвитком техніки гри на трубі.</p> <p>Формування художньо-образного мислення.</p> <p>Удосконалення застосування пунктирного ритму (восьма з крапкою – шістнадцята).</p>	<p>Удосконалення навичок використання відповідної динаміки під час виконання творів різного характеру та жанру.</p> <p>Формування почуття міри у застосуванні різних засобів музичної виразності.</p> <p>Удосконалення фразування, застосування цезури, правильний розподіл дихання.</p> <p>Розвиток навичок постійного контролю за чистотою інтонування.</p> <p>Виконання етюдів та легких п'єс із застосуванням пунктирного ритму.</p> <p>Технічний залік.</p> <p>Концертний виступ.</p>	<p>16 (з них резервні – 1)</p>	<p>Використовує різну динаміку під час виконання творів різного жанру та характеру.</p> <p>Виконує по нотах та напам'ять музичний матеріал відповідної складності.</p> <p>Свідомо опрацьовує гами, вправи та етюди.</p> <p>Демонструє початкові навички фразування, вміє правильно розподіляти дихання.</p> <p>Виконує гаму та етюд, читає з листа музичний матеріал відповідної складності на технічному заліку.</p> <p>Виконує на концерті дві п'єси різного характеру напам'ять.</p>
<p>Навчальний модуль 3. Віртуальні розвиваючі та допоміжні музичні програми (тюнер, метроном та інші).</p> <p>Удосконалення навичок оволодіння пунктирним ритмом.</p>	<p>Удосконалення володіння штрихами: <i>detache, legato, marcato, staccato</i> та комбінованими штрихами.</p> <p>Ознайомлення з розвиваючими та допоміжними музичними програмами на кшталт «Soundcorset», «Accurate tuner», «One-touch metronome», «Music Crab», «Sibelius», «Vivace: Learn to Read Music», «Sight Sight», «Perfect Ear», «Perfect Piano», «Band-in-a-Box», «Digital_Music_Mentor» (за наявності комп'ютера, планшета, смартфона тощо).</p> <p>Застосування пунктирного ритму. Концертний виступ.</p>	<p>20 (з них резервні – 2)</p>	<p>Вільно володіє штрихами <i>detache, legato, marcato, staccato</i> та комбінованими штрихами.</p> <p>Читає з листа музичні твори.</p> <p>Відтворює на інструменті пунктирний ритм.</p> <p>Постійно контролює та корегує виконавський апарат і якість звуку.</p> <p>Знає, та за можливості, користується віртуальними музичними програмами для настроювання інструмента, розвитку почуття ритму, слуху, пам'яті, поглиблення музично-теоретичних знань, набору та відтворення нотного тексту, початків аранжування та створення музики то що.</p> <p>Виконує на концерті одну п'єсу напам'ять.</p>

<p>Навчальний модуль 4.</p> <p>Удосконалення динамічних можливостей.</p> <p>Розширення виконавського діапазону.</p> <p>Підготовка до підсумкового контрольного заходу.</p>	<p>Виконання вправ на розвиток динамічних можливостей.</p> <p>Виконання вправ на розширення виконавського діапазону.</p> <p>Подальший розвиток музичного смаку із застосуванням сукупності навичок та компетентностей, набутих протягом навчання.</p> <p>Розвиток навичок самоконтролю якості звуку, чистого інтонування, стійкого метру та правильного ритму.</p> <p>Підсумковий контрольний захід (іспит).</p>	<p>18 (з них резервні – 2)</p>	<p>Демонструє власне емоційне ставлення до музичних творів, що виконує, застосовуючи прийоми, штрихи та динамічні відтінки, що опанував (опанувала) протягом навчання.</p> <p>Виконує музичний матеріал, використовуючи діапазон від «соль» малої, до ноти «ре» («мі») другої октави.</p> <p>Володіє навичками контролю якості звуку, чистого інтонування, стійкого метру та правильного ритму.</p> <p>Виконує музичні твори емоційно, використовуючи відповідні засоби музичної виразності.</p> <p>Регулярно та якісно виконує домашні завдання.</p> <p>На підсумковому контрольному заході (іспиті) виконує дві різнохарактерні п'єси та етюд.</p>
<p>Всього годин:</p>		<p>70 (з них резервні – 6)</p>	

За підсумками четвертого року навчання учні повинні:

виконувати гами мажорні та мінорні, арпеджіо та його обернення в тональностях до чотирьох ключових знаків у помірному темпі;
виконувати прості вправи, використовуючи метод дзичання (з мундштуком та без нього) у діапазоні квінти (сексти).

читати з листа музичний матеріал відповідної складності у діапазоні від ноти «соль» малої октави, до ноти «ре» («мі») другої октави;
вміти застосовувати різні засоби музичної виразності;
виконувати на інструменті пунктирний ритм;
вміти ефективно виконувати домашні завдання, самостійно визначати їх тривалість та раціонально розподіляти навантаження на амбушур;
контролювати якість звуку та вміти його корегувати;
вільно виконувати по нотах та напам'ять музичний матеріал відповідної складності.

5. Форми та засоби поточного і підсумкового контролю

Поточний контроль навчальних досягнень учнів здійснюється на основі систематичного відстеження індивідуального розвитку учнів в освітньому процесі та спрямований на пошук ефективних шляхів розвитку кожного

учня/учениці. Визначення особистих результатів та виставлення оцінок не передбачає порівняння з досягненнями інших учнів.

Метою оцінювання досягнень учнів на першому-другому роках навчання є:
формування впевненості в собі, у своїх можливостях;
відзначення будь-якого успіху;
акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках;
діагностування досягнення на кожному з етапів навчання;
адаптування освітнього процесу до здібностей дитини;
запобігання відчуттю страху помилки;
виявлення проблем і вчасне запобігання їх нашаруванню;
стимулювання бажання вчитися та прагнення досягати максимально можливих результатів.

Навчальні досягнення учня/учениці протягом першого-другого років навчання підлягають **вербальному оцінюванню** (вербальна характеристика навчальних досягнень), третього-четвертого років навчання – як вербальному, так і **бальному оцінюванню**.

Для поточного контролю навчальних досягнень рекомендується участь учня/учениці у відкритих концертах класу, школи, інших концертних заходах не менше ніж два рази на рік з вивченим напам'ять твором. Такі виступи підлягають вербальному оцінюванню.

Починаючи з третього року навчання, один раз на рік рекомендується проводити технічний залік для оцінювання технічного розвитку учня/учениці. Труднощі та питання, над якими необхідно працювати, фіксуються в робочій документації та обговорюються з учнем/ученицею і батьками. Бального оцінювання такі заліки не потребують.

Наприкінці кожного навчального року учень/учениця бере участь у контрольних заходах:

комплексних контрольних заходах (академічних концертах) – наприкінці перших трьох років навчання, які містять завдання з фаху і з музичної грамоти та практичного музикування;

підсумковому контрольному заході (іспиті) – наприкінці четвертого року навчання (тільки завдання з фаху).

Під час проведення річного комплексного контрольного заходу (академічного концерту) на першому-другому роках навчання комісія, яка складається з викладачів фаху та викладача/викладачів теоретичних дисциплін, вербально оцінює індивідуальні досягнення учня/учениці за поточний рік.

На прослуховування учнів під час **контрольного заходу** (академічного концерту) також запрошуються викладач/викладачі теоретичних дисциплін для обговорення індивідуального розвитку кожного/кожної учня/учениці. Оцінювання виступу в балах на контрольних заходах відбувається починаючи із третього року навчання.

Під час обговорення виступів учнів необхідно звертати увагу на:
чистоту інтонації;
якість звуку;

наявність текстових помилок;
 темпові та метро-ритмічні неточності;
 емоційність виконання творів;
 технічну підготовку учня/учениці;
 сценічний образ.

Підсумковий контроль результатів опанування типової навчальної програми «Музичний інструмент труба» за елементарним підрівнем здійснюється на **підсумковому контрольному заході (іспиті)**. Оцінювання на завершальному етапі передбачає співставлення досягнень учня/учениці з конкретними результатами навчання відповідно до компетентностей, визначених типовою навчальною програмою на завершенні четвертого року навчання. Виступ учнів оцінює комісія з викладачів фаху та викладача/викладачів теоретичних дисциплін. Під час оцінювання виступу учня/учениці на підсумковому контрольному заході (іспиті) необхідно враховувати такі змістові компоненти:

формування та розвиток виконавського апарату;
 робота над якісним звуковидобуванням і чистою інтонацією;
 емоційно-образне виконання творів;
 розвиток навички читання нот з листа;
 розвиток вміння підбирати на слух;
 формування самостійності під час виконання домашніх завдань.

Зміст і форми поточного та підсумкового контролю

Рік навчання	Програмні вимоги	
	1 семестр	2 семестр
1	Участь у перших концертах (концерти класу, школи тощо).	<i>Підсумковий комплексний контрольний захід (іспит):</i> виконує на комплексному контрольному заході (академічному концерті) програму з 2 (двох) різнохарактерних п'єс напам'ять.
2	Виконує на концерті не менше ніж 1 твір напам'ять.	<i>Підсумковий комплексний контрольний захід (іспит):</i> виконує на комплексному контрольному заході (академічному концерті) 2 (дві) різнохарактерні п'єси напам'ять.
3	Виконання 2-3 різнохарактерних творів на концерті класу, відділу, школи тощо напам'ять.	<i>Підсумковий комплексний контрольний захід (іспит):</i> виконує на контрольному заході (академічному концерті) 2 (дві) різнохарактерні п'єси напам'ять.
4	На технічному заліку виконує гаму та етюд, читає з листа п'єсу відповідної складності. Виконує на концерті твір/твори напам'ять.	<i>Підсумковий комплексний контрольний захід (іспит):</i> виконує 2 (дві) різнохарактерні п'єси та етюд напам'ять.

6. Критерії оцінювання рівня досягнення результатів навчання

Запропоновані критерії оцінювання поточного контролю учня/учениці дозволяють виявити динаміку процесів, пов'язаних з віковими змінами, рівнем досягнень, результатів навчання за типовою навчальною програмою «Музичний інструмент труба».

Навчальні досягнення учня/учениці першого-другого років навчання підлягають *вербальному оцінюванню*. Для оцінювання учнів пропонується система з чотирьох рівнів:

- «має значні успіхи» – високий рівень;
- «демонструє помітний прогрес» – достатній рівень;
- «досягає результату за допомогою викладача» – середній рівень;
- «ще потребує уваги і допомоги» – початковий рівень.

На третьому-четвертому роках навчання досягнення учнів оцінюються *як вербально, так і в балах за 12-ти бальною шкалою*.

Бальне оцінювання передбачає поділ досягнутих результатів також на чотири рівні:

- початковий (1-3 бали).
- середній (4-6 бали).
- достатній (7-9 балів).
- високий (10-12 балів).

Рекомендується розробити Свідоцтво досягнень учнів для оцінювання за такими критеріями (ставиться графічна позначка + чи √).

Нижче наведено зразок *Свідоцтва досягнень* з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба» учнів першого-другого років навчання. Для учнів третього-четвертого років навчання досягнення оцінюються за відповідною шкалою балів (наприклад, високий рівень досягнень «має значні успіхи» дорівнює 10-12 балам).

Свідоцтво досягнень з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба» (для 1-2 років навчання)

Характеристика особистих досягнень здобувача освіти	має значні успіхи	демонструє помітний прогрес	досягає результату з допомогою викладача	потребує подальшого вдосконалення
Виявляє інтерес до навчання.				
Активно, старанно працює на уроці.				
Володіє вільною загальною постановкою виконавського апарату та виконавським диханням.				
Читає з листа нескладні твори.				
Володіє прийомами виконання штрихів (<i>detace, legato</i>).				
Співпрацює в колективі з іншими учнями.				

Доброзичливо ставиться до оточуючих.				
Знає правила поведінки під час мистецьких заходів (має відповідний зовнішній сценічний вигляд, грає впевнено, не втрачає сценічної витримки).				

Свідоцтво досягнень
з навчальної дисципліни «Музичний інструмент труба»
(для 3-4 років навчання)

Характеристика особистих досягнень учня/учениці	має значні успіхи (10-12 балів)	демонструє помітний прогрес (7-9 балів)	досягає результату з допомогою викладача (4-6 балів)	потребує уваги і допомоги (1-3 бали)
Демонструє розуміння змісту музичного твору.				
Володіє основами культури звуковидобування. Має розвинений слуховий контроль.				
Прагне до виразного фразування, вміє слухати та вести мелодичну лінію.				
Володіє вивченими штрихами, прийомом <i>frulatto</i> .				
Для відтворення характеру та художнього образу музичного твору застосовує засоби музичної виразності (динаміка, темп, агогіка тощо).				
Демонструє навички володіння виконавською технікою (в межах навчальної програми).				
Читає з листа нескладні твори другого-третього років навчання.				
Знає правила поведінки під час проведення мистецьких заходів (має відповідний зовнішній сценічний вигляд, грає впевнено, не втрачає сценічної витримки).				
Самостійно розбирає та вчить нескладні музичні твори.				

Свідоцтво рекомендовано заповнювати кожного семестру або раз на рік.

Оцінювання на завершальному році опанування типової навчальної програми передбачає співставлення досягнень учня/учениці з конкретними очікуваними результатами навчання – підсумковими вимогами випускного класу, визначеними типовою освітньою програмою.

7. Список рекомендованої літератури

1. Бердієв М. В. Легкі етюди для труби. Київ : Мистецтво, 1963. 38 с.
2. Гишка І. С. Проблеми початкового навчання трубача та сучасні варіанти їх вирішення. *Молоде музикознавство* : наук. зб. Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. Львів : СПОЛОМ, 2002. Вип. 7. С. 144–150.
3. Гишка І. С. Формування амбушура трубача (традиції та базинг) : дослідж. Львів : ЗУКЦ, 2002. 136 с.
4. Єльчанінов В. Твори для труби : навч. посіб. для дитячих музичних шкіл та шкіл мистецтв. Львів : ТеРус, 2011. 59 с.
5. Кимлик О. Мелодії. Труба, саксофон. Вінниця : Нова книга, 2015. 60 с.
6. Кобець І. М. Початкова школа гри на трубі або корнеті. Київ : Мистецтво, 1963. 258 с.
7. Музична школа. Київ : Менеджмент-XXI, 2007. Вип. 16. 16 с.
8. Островський Ю. Дударик : репертуарний збірник для труби у супроводі фортепіано. Рівне : ФОП Колодяжний Р. М., 2017. 40 с.
9. Островський Ю. Труба кличе : репертуарна збірка для труби у супроводі фортепіано. Рівне : ФОП Колодяжний Р. М., 2019. 100 с.
10. Островський Ю. В., Островська О. Ю. Методика роботи з дитячим духовим оркестром. Рівне : Волинські обереги, 2017. 216 с.
11. Палаженко О. П., Пахомов Д. В. Урок музики як основний компонент формування музичного смаку у дітей молодшого шкільного віку. Рівне : Волинські обереги, 2019. 164 с.
12. Посвалюк В. Т. Шляхи становлення і проблеми розвитку української школи виконавства на трубі. Київ : Музичне мистецтво, 2008. 36 с.
13. Посвалюк В. Т. Щоденні самостійні вправи трубача : навч. посіб. Київ : Всеукр. брас-бюлетень, 2002. 56 с.
14. Посвалюк В. Т. Мистецтво гри на трубі в Україні: монографія. Київ : КНУКіМ, 2006. 400 с.
15. Трубай М. Репертуарний збірник учня-трубача. Хмельницький : ФОП Сова Р. М., 2008. 27 с.
16. Трубай М. Репертуарний збірник юного трубача. Хмельницький : ФОП Сова Р. М., 2008. 14 с.
17. Трубай М. Д. Навчально-методичний посібник для учня-початківця. Хмельницький : ФО-П Сова Р. М., 2012. 28 с.
18. Учебний репертуар дитячих музичних шкіл (1 клас). Київ : Музична Україна, 1976. 40 с.
19. Учебний репертуар дитячих музичних шкіл (1-2 класи). Київ : Музична Україна, 1990. 64 с.

20. Учебний репертуар дитячих музичних шкіл (2 клас). Київ : Музична Україна, 1978. 36 с.
21. Учебний репертуар дитячих музичних шкіл (3 клас). Київ : Музична Україна, 1980. 44 с.
22. Учебний репертуар дитячих музичних шкіл (4 клас). Київ : Музична Україна, 1981. 54 с.
23. Шевченко П. З. Навчальний посібник юного трубача (1 частина). Полтава : 2013. 242 с.
24. Шевченко П. З. Навчальний посібник юного трубача (2 частина). Полтава : 2019 88 с.
25. Щербанюк В. Збірник п'єс для учнів музичних шкіл. Чернівці : Букрек, 2007. 60 с.
26. Щербанюк В. Збірник п'єс для юного трубача. Чернівці : Місто, 2016. 63 с.
27. Austyn R. Edwards.; Nilo W. Hovey. Edwards – Hovey method for cornet or trumpet. Alfred Music. 1985. 32 p.
28. Escuchar, leer & tocar, vol. 1. Botma, Tijmen; Kastelein, Jaap. Año de la edición. 2004. P 56.
29. Ludwik Lutak. A Course for Trumpet, Cornet or Ten. Saxhorn. Book 1. 2018. 184 p.
30. Rafael Grimal. 20 duos per a dues trompetes. Rafael editado por BOILEAU en el año. 1995. 18 p.
31. Robert W. Getchel.; Nilo W Hovey. First book of practical studies for cornet and trumpet. Alfred Music. 1985. 32 p.
32. Standart of excellence. Comprrehensive band method. Book 1. B flat trumpet /cornet. By Bruce Pearson, Jane Yarbugh, Chuck Elledge. 2008. 48 p.